

Hoorrecht voor kinderen jonger dan twaalf jaar

Prof. mr. drs. Mariëlle R. Bruning (1972) studeerde Nederlands Recht en Cultuur- en Wetenschapsstudies aan de Universiteit Maastricht (UM). Sinds 2004 is zij werkzaam als hoogleraar Jeugdrecht aan de Universiteit Leiden. In 2012 startte zij de masteropleiding Jeugdrecht, waar zij nu als opleidingsdirecteur het onderwijs verzorgt. Daarnaast publiceert Mariëlle Bruning op het gebied van jeugdhulp, kinderscherming, kindermishandeling, kinderrechten en de positie van de minderjarige in juridische procedures. Recentelijk heeft zij onderzoek gedaan naar het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdprocedures. Haar bevindingen van dit onderzoek leest u in onderstaand artikel.



Ieder kind heeft het recht om gehoord te worden in procedures die hen aangaan. In Nederland worden kinderen vanaf twaalf jaar oud uitgenodigd voor een kindgesprek met de rechter in familie- en jeugdzaken. Hoewel de wet het horen van kinderen jonger dan twaalf jaar toestaat, gebeurt dat in de praktijk nauwelijks. Onderzoek wijst uit dat ook jongere kinderen in staat zijn om hun mening te geven en om met een rechter te praten. Het hoorrecht voor minderjarigen zou dan ook verlaagd moeten worden naar acht jaar met een flexibele ondergrens.

Hoorrecht als kinderrecht

In Nederland, maar ook daarbuiten, is de laatste jaren steeds meer aandacht voor participatie van kinderen, waaronder hun recht om gehoord te worden. Deels is deze aandacht gebaseerd op het VN-Kinderrechtenverdrag. Dit schrijft in artikel 12 voor dat elk kind dat in staat is zijn mening te uiten, het recht heeft die ook daadwerkelijk vrijelijk te uiten en in elke rechterlijke procedure in de gelegenheid moet worden gesteld om te worden gehoord. Ook zegt het Kinderrechtenverdrag dat aan de mening van het kind passend belang moet worden gehecht, in overeenstemming met zijn of haar leeftijd en rijpheid. Dit kinderrecht schept niet alleen een verplichting

voor iedereen die dagelijks met kinderen werkt, maar betekent ook dat kinderen in juridische procedures serieus genomen moeten worden.

Het VN-Kinderrechtencomité heeft artikel 12 aangemerkt als één van de vier kernbeginselen van het verdrag en heeft in General Comment nr. 12 (uit 2009) het recht van kinderen om gehoord te worden nader uitgewerkt. Het Comité heeft in dit document aangegeven dat het hoorrecht niet afhankelijk zou moeten zijn van een leeftijdsgrens. Alle minderjarigen zouden in staat zijn om hun mening te vormen, waarbij jonge kinderen extra ondersteuning nodig hebben. Leeftijdsgrenzen kunnen volgens het VN-Kinderrechtencomité in het recht worden gebruikt, maar mogen niet absoluut zijn en de leeftijdsgrenzen moeten ruimte overlaten om jongere kinderen ook de mogelijkheid te bieden om door de rechter gehoord te worden. Verder heeft het VN-Kinderrechtencomité benadrukt dat het enkel luisteren naar het kind onvoldoende is; de mening van het kind moet serieus worden meegewogen in de te nemen beslissingen die het kind raken. Minderjarigen die zijn gehoord, hebben volgens het Comité recht op een terugkoppeling om te horen hoe hun mening van invloed is geweest op de beslissing. Volgens het VN-Kinderrechtencomité is het horen van minderjarigen in familierechtelijke procedures bedoeld om invulling te kunnen geven aan wat het 'belang van het kind' in een concrete zaak omvat.

Hoorrecht en kindgesprek

Ook in Nederland moeten minderjarigen betrokken worden in familie- en jeugdprocedures. Het recht om gehoord te worden is voor familie- en jeugdprocedures in Nederland vormgegeven met een hoorrecht (dat is vastgelegd in artikel 809 Rv), waarbij een leeftijdsgrens geldt. Elke minderjarige van twaalf jaar en ouder moet in zaken betreffende het personen- en familierecht die hen aangaan in de gelegenheid worden gesteld om zijn of haar mening kenbaar te maken, tenzij het naar het oordeel van de rechter een zaak van kennelijk ondergeschikt belang betreft. Kinderen jonger dan twaalf jaar kunnen door de rechter gehoord worden, maar de rechter is hiertoe niet verplicht.

In Nederland worden minderjarigen vanaf twaalf jaar door de rechtbank uitgenodigd voor een kindgesprek in familie- en jeugdzaken, zoals bij een echtscheiding of bij een maatregel van kindbescherming. Minderjarigen mogen kiezen of zij gehoord willen worden door de rechter. Tijdens het kindgesprek worden minderjarigen apart gehoord door de rechter, vaak in een kindvriendelijke ruimte, zonder aanwezigheid van een advocaat of een andere vertrouwenspersoon. De rechter zal tijdens de mondelinge behandeling vervolgens kort en zakelijk terugkoppelen wat de minderjarige heeft verklaard.

Onderzoek hoorrecht

Uit recent onderzoek dat in opdracht van het WODC is uitgevoerd door een multidisciplinair onderzoeksteam van de Universiteit Leiden waar ik deel van uitmaakte, blijkt dat rechters zeer terughoudend zijn om kinderen jonger dan twaalf jaar te horen.¹ Minderjarigen jonger dan twaalf jaar blijken in familie- en jeugdprocedures meestal niet gehoord te worden door de rechter. In de meeste gevallen dat een minderjarige jonger dan twaalf jaar wel wordt gehoord, lijkt dit op verzoek van het kind zelf te zijn. Bij het oproepen van minderjarigen blijkt vrij strikt met de leeftijdsgrens van twaalf jaar te worden omgegaan. De meest genoemde overweging om een kind jonger dan twaalf jaar te horen, is omdat het kind dit zelf wil. De belangrijkste overweging om een twaalfminner niet te horen, is dat dit mogelijk te belastend is voor kinderen. Ook de beïnvloedbaarheid, loyaliteit en cognitieve vaardigheden van jonge kinderen zouden een belemmering kunnen zijn. Ook gedragsdeskundigen denken vaak dat een

kindgesprek met een rechter minderjarigen alleen maar stress oplevert en daarom niet zou moeten plaatsvinden. Tevens wordt wel gedacht dat loyaliteit, cognitieve vaardigheden en beïnvloedbaarheid van jonge kinderen een belemmering kunnen zijn.

Maar uit het onderzoek volgt tevens dat bijna alle jongeren de leeftijdsgrens van twaalf jaar zouden willen verlagen. Jongeren die ervaring hadden met een rechtszaak, gaven aan dat het spannend was. Niet zo zeer om met de rechter te praten, maar bijvoorbeeld wel om ouders op de rechtbank tegen te komen. Deze spanning was voor hen echter zeker geen drempel om met de rechter te gaan praten. Integendeel: het belang om hun stem te laten horen weegt volgens hen zwaarder dan de ervaren spanning. Verder blijkt dat bijna alle jongeren die met de rechter spraken positief zijn over de gespreksvaardigheden van de rechter. De rechter is volgens hen in staat om kinderen een vertrouwd gevoel te geven, geeft kinderen de gelegenheid om veel uit te leggen door voldoende en duidelijke vragen te stellen en geeft ruimte aan het kind om zijn/haar mening te geven. Ook hadden jongeren sterk het gevoel dat ze serieus werden genomen tijdens het gesprek.

Leeftijdsgrens omlaag

In het VN-Kinderrechtenverdrag wordt geen leeftijd genoemd voor het horen van kinderen in procedures en wordt benadrukt dat elk kind het recht heeft om gehoord te worden in procedures die hem aangaan. En het VN-Kinderrechtencomité, dat toeziet op de naleving van het verdrag, heeft toegelicht dat in beginsel elk kind, hoe jong ook, zijn mening kan uiten. Het gebruik van leeftijdsgrenzen mag niet betekenen dat jongere kinderen stelselmatig worden uitgesloten. Uit het WODC-onderzoek blijkt dat in de wet dan wel enige flexibiliteit wordt geboden ten aanzien van de leeftijdsgrens van twaalf jaar om gehoord te worden, maar dat kinderen jonger dan twaalf jaar in de praktijk maar nauwelijks in familie- en jeugdprocedures worden gehoord door de rechter.

1. M. Bruning, D. Smeets, A. Bolscher, J. Peper, & R. de Boer (2020). *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie. Het hoorrecht en de procespositie van minderjarigen in familie- en jeugdzaken*. WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid. Downloaden via: www.wodc.nl/wodc-nieuws-2020/hoorrecht-kinderen.aspx.

Jonge kinderen – in elk geval vanaf acht jaar – blijken goed in staat om bij de rechter hun stem te laten horen, en hebben zelfs vanaf vier jaar al capaciteiten ontwikkeld waarmee zij dit zouden kunnen. Uit relevant neuropsychologisch en pedagogisch onderzoek blijkt dat kinderen vanaf acht jaar in staat zijn om gehoord te worden in een kindgesprek. Dat dit uitvoerbaar is, blijkt onder meer uit de bestaande praktijk bij de Rechtbank Den Haag in kinderonvoeringszaken, waar kinderen vanaf drie jaar voorafgaand aan de zitting met een gedragsdeskundige (een ‘bijzondere curator’) spreken en vanaf zes jaar ook worden uitgenodigd voor een kindgesprek. De Rechtbank Amsterdam hoort sinds 2016 kinderen vanaf de leeftijd van acht jaar (via een oproepbrief) in zaken over kinderbescherming, omgang, verhuizing en hoofdverblijfplaats en hebben daar goede ervaringen mee.

Het is dan ook de hoogste tijd om ook kinderen jonger dan twaalf jaar meer te betrekken in familie- en jeugdzaken en hen uit te nodigen voor een kindgesprek, in elk geval vanaf de leeftijd van acht jaar, met een flexibele ondergrens. Dat zou vragen om een wetswijziging van artikel 809 Rv en tevens om wijzigingen in de toepassing van deze bepaling in de rechtspraak. Ook kinderen jonger dan twaalf jaar die dat willen, kunnen dan zelf bepalen of zij al dan niet hun stem willen laten horen. Dit komt tegemoet aan internationale verplichtingen die voortvloeien uit het Kinderrechtenverdrag. ■